Nieuwe Groenmarkt

SOCIALE BOULEVARD EN STADSOASE, EEN HAARLEMS VERHAAL

Te weinig Haarlemmers realiseren zich hoe uniek de Nieuwe Groenmarkt is. Een straat, een pleintje op honderd meter afstand van de Grote Markt en de centrale winkelstraten; een langgerekte ruimte zonder aanleiding, begin of eind. Armzalig ingericht, maar daardoor juist een oase van rust, (nog) niet opgenomen in het centrum winkel-horeca gebied.

WAAROM NU?

Dat dit verhaal over deze bijzondere plek in de stad nu wordt verteld heeft een reden. De gemeente wil de Nieuwe Groenmarkt en de Krocht herinrichten en de kerk met een aantal omliggende gebouwen zullen verkocht worden. Daarmee komen de maatschappelijke functies van plein en gebouwen onder druk te staan. Dit is een oproep aan gemeente en parochiebestuur om zorgvuldig om te gaan met de unieke kwaliteit van deze plek in de stad.
Het is ook een 'wake up call' aan al die Haarlemse bewoners die trots zijn op hun stad omdat zij ruimte geeft aan mensen die het minder goed getroffen hebben.

Als je over de Nieuwe Groenmarkt wandelt en je realiseert wat er achter de gevels gebeurt, vraag je je af of en hoe wij dit soort plekken in de stad kunnen behouden, tegen de verdrukking in. Want helaas is veel van onze stadsontwikkeling financieel gedreven en dat zorgt er te vaak voor dat een plek als deze wordt ingelijfd en toegevoegd aan het circuit van winkelstraten en horecaconcepten.

Halverwege de Nieuwe Groenmarkt staat de H. Antonius van Paduakerk, bekend als Groenmarktkerk. Parochianen houden er wekelijks vieringen en meditatieve gebedsbijeenkomsten. Elke middag is de kerk open als stiltecentrum. Iedereen is daar welkom. Een van de jongere kerkgangers noemt het 'een plek die helpt'. Maar er is veel meer.

Rondom de kerk, achter de gevels van de Nieuwe Groenmarkt heeft in de afgelopen anderhalve eeuw een netwerk van gelieerde gemeenschappen en organisaties een plek gevonden, zoals Stem in de Stad die mensen in nood ondersteunt. Maar het is ook de plek van het wijkcentrum Binnensteeds (Haarlem Effect), van de Antoniusgemeenschap, van gespreksgroepen van ex-verslaafden en van VPSG (Vrouwen Pastoraat Seksueel Geweld).

Er is een aanloopcentrum, de eetvoorziening voor dak- en thuislozen, een Nieuw Wereldhuis voor vluchtelingen, een plek voor maatschappelijk werk, een Straatpastor, een spreekuur voor ongedocumenteerden, een SchuldHulpMaatje, een verblijfhuis, een postadres voor daklozen en de buurtkeuken Antonius Kookt. Aan de achterzijde in de Zoetestraat staat het Kledinghuis van de Vincentiusvereniging.

Al deze functies danken hun bestaan aan een zeer betrokken groep professionals en vooral honderden vrijwilligers, uit Haarlem en omliggende gemeenten, die werken in dit rijtje van verschillende organisaties. Bijna ongemerkt vormen zij sociale gemeenschappen. Een los verband van mensen dat krachtig invulling geeft aan de vraag van samenleving en overheid om zelforganisatie en burgerinitiatief.

Natuurlijk zijn er meer van dit soort plekken met maatschappelijke functies in onze steden. Maar bijzonder is dat deze plek genesteld is in het hart van de stad, op potentieel een van de duurste plekken. Midden in de drukke binnenstad is het hier juist rustig. Even geen terrassen, winkels en toeristen, maar hier en daar een zwerver die op de trap van de kerk zit in afwachting van de maaltijd of op het bankje onder de bomen op de Krocht, aan het eind van het plein, om een sjekkie of joint te roken.

1854

Aan de achterzijde van de Nieuwe Groenmarkt vormt zich een rij: vrouwen en kinderen staan gelaten te wachten, een pannetje in de ene en de bon van de Vincentiusvereniging in de andere hand. In de recent opgerichte Spijskokerij slaat de damp tegen de ramen. Vanuit grote gamellen worden de pannetjes vol geschept met een krachtige wintermaaltijd.

1914

De Spijskokerij aan de Zoetestraat draait op volle toeren, maar nu voor de omstreeks 8.000 Belgische vluchtelingen die aan het begin van de Eerste Wereldoorlog in Haarlem worden opgevangen.

1965

In Vincent's Eethuis zit een gemengd gezelschap aan lange tafels: alleenstaanden, jongeren en studenten met een kleine beurs genieten hier gezamenlijk van een stevige Hollandse maaltijd.

2019

Aan het einde van de middag verzamelen zich groepjes mannen (en een enkele vrouw) op de Nieuwe Groenmarkt, bij het bankje op de Krocht en op de trappen van de Groenmarktkerk. Op maandag, woensdag en vrijdag gaat om vijf uur de deur open van Stem in de Stad voor een gratis maaltijd voor dak- en thuislozen.

De Nieuwe Groenmarkt is een plek met een lange geschiedenis van opvang en zorg. Een ‘sociale boulevard’ met historie.

De Groenmarktkerk is gebouwd op de grond waar vanaf eind 14e eeuw de kapel van het Sinte Katrijnklooster heeft gestaan. Nabij deze plek kocht de Vincentiusvereniging eind 19e eeuw enkele panden aan voor haar activiteiten, die waren gericht op het voeden en kleden van armen.

De Spijskokerij van Vincentius werd befaamd met diverse afhaalpunten verspreid door de stad. In de crisisjaren voor de tweede wereldoorlog werden hier per jaar maar liefst 300.000 maaltijden verstrekt. Het Vincent’s Eethuis dat na de oorlog werd opgericht en in 1980 116.000 eters met een kleine beurs bediende, kan gezien worden als de voorloper van de huidige eetvoorziening voor de daklozen en verslaafden van Stem in de Stad.

De Antonius van Paduakerk, in 1844 gesticht door de Franciscaanse paters en van oudsher bekend om haar sociale engagement, stond aan de wieg van de Stichting Stem in de Stad en van de Voedselbank Haarlem.

Realiseren we ons als Haarlemmers dat onze aantrekkelijke stad niet alleen bestaat dankzij winkels, horeca en musea, dat de stad zijn levendigheid alleen kan behouden door diversiteit, door een menging van (maatschappelijke) functies en bevolkingsgroepen en dat die diversiteit onder druk staat?

In samenwerking met de omringende organisaties worden in de kerk bijeenkomsten aangeboden waarin bezoekers en vrijwilligers terecht kunnen voor hun spirituele voeding en inspiratie. Haarlem heeft met name op deze plek een geschiedenis van barmhartigheid, waarin het altijd mogelijk was om plek te maken voor nieuwkomers, waar iedereen bereid was om in te schikken en om zich te bekommeren om medebewoners.

ECONOMISCH OF MAATSCHAPPELIJK RENDEMENT?

Altijd al is Haarlem een gesegregeerde stad geweest. Met minder geld beland je aan de oostkant van de stad en in Schalkwijk, met meer geld aan de west- en zuidkant. En ook nu ontkomt Haarlem niet aan de toenemende druk van marktontwikkelingen en het feit dat gebouwen en openbare ruimte steeds meer ten dienste staan van geld verdienen in plaats van aan maatschappelijke behoeften. Op een bijna wonderlijke manier heeft de Nieuwe Groenmarkt zich tot nu toe weten te onttrekken aan die ontwikkeling. Dat komt omdat één kant van het pleintje een maatschappelijke bestemming heeft en de eigenaren van de panden daar winst niet als hun eerste oogmerk hebben.

De Stichting Sint Vincentius van Paulo Haarlem is eigenaar van onder andere de panden van Stem in de Stad en het wijkcentrum. Het kerkgebouw en de ernaast liggende panden zijn eigendom van de parochie. Ook het pleintje zelf was tot nu toe ontsnapt aan een grote opknapbeurt. Mede daardoor heeft het ook nog steeds een woonfunctie.

Maar er is verandering op komst. Het bisdom wil de kerk en de omliggende gebouwen afstoten; te weinig gelovigen en gebrek aan geld maakt dat inkrimping onvermijdelijk is en verkoop of verhuur aan de hoogste bieder aannemelijk wordt.

Of de gemeente daar nog invloed op kan en wil uitoefenen wordt mede afhankelijk gemaakt van een te verwachten kerkenvisie op meer leegkomende kerkgebouwen in de stad. De gemeente gaat in ieder geval het inmiddels autoluw gemaakte pleintje herinrichten. Hoe, wordt sterk afhankelijk gemaakt van een dit jaar te verwachten besluit over het fietsactieplan in de binnenstad. Al eerder was de Nieuwe Groenmarkt bestempeld als fietsparkeerplek met in een schetsontwerp onder andere een halfverdiepte fietsenkelder. Een plan met verregaande gevolgen voor de inrichting van het plein. De besluitvorming over de komst van de fietsenkelder wordt voor het einde van 2020 verwacht.

De Stichting Sint Vincentius van Paulo zal zijn panden niet snel verkopen en dat zal de functies die daarin nu worden uitgeoefend overeind houden. Maar de kerk en de ernaast liggende pastorie zullen zo goed als zeker een andere bestemming krijgen, waarbij het de vraag is of zij de open maatschappelijke functie zullen behouden, hoewel die nu in het bestemmingsplan is vastgelegd. En het pleintje zal dus worden ingericht naar de groeiende fietsparkeerbehoefte en/of met een nieuwe commerciëlere invulling.

WAT VOOR STAD WIL HAARLEM ZIJN? EN VOOR WIE?

Bij deze veranderingen is de vraag: wat voor stad wil Haarlem zijn en voor wie? Als we willen dat Haarlem een diverse stad blijft hebben we openbare ruimte, zoals het plein, nodig waar mensen uit verschillende werelden elkaar ontmoeten. Dan moeten we publieke, voor iedereen toegankelijke, gebouwen zoals de kerk koesteren. Daarmee identificeren bewoners zich.

Gebouwen met maatschappelijke functies zoals Stem in de Stad en Binnensteeds zijn het cement van de samenleving. De Nieuwe Groenmarkt verenigt allerlei vormen van publieke ruimte waar diverse mensen welkom zijn, waar aandacht wordt gegeven aan mensen die dat hard nodig hebben. De samenwerkende organisaties zijn een motor van gemeenschapsvorming.

Hoe mooi zou het zijn als niet economie en infrastructuur leidend zijn, maar bredere maatschappelijke waarden, als niet kerkenvisie en fietsenbeleidsplan leidend worden voor de toekomst van de Nieuwe Groenmarkt, maar dat vanuit de functies die nu in de gebouwen bestaan het sociale karakter van de Nieuwe Groenmarkt overeind blijft en juist wordt versterkt. Als de Nieuwe Groenmarkt wordt heringericht als een oase en rustpunt in de stad, zoals het nu al is, en juist niet opgenomen in het commerciële centrum, maar als een afwijking mag worden gezien. In plaats van nog meer horeca juist aandacht voor de mensen en functies die er al zijn. En hoe mooi zou het zijn als bewoners, ondernemers, maatschappelijke organisaties samen gaan zoeken naar een invulling van de Nieuwe Groenmarkt.

STADSDEBAT

Het debat over de toekomst van de Nieuwe Groenmarkt werd op gang gebracht door een bijeenkomst in De Pletterij op 7 mei 2019. Directe aanleiding was de voorgenomen verkoop van de kerk, maar ook de plannen voor herinrichting van het plein speelden een rol in de discussie. Op de bijeenkomst verhaalde Joris Obdam van de Antoniusgemeenschap de zevenhonderdjarige sociale geschiedenis van deze plek. Kunstenaar Willem Hoebink gaf inzicht in de Nieuwe Groenmarkt als publiek domein; de gebouwen, maatschappelijke functies en gebruik van de openbare ruimte. De livestream van de bijeenkomst is voor ieder die meer informatie wil hebben nog steeds te zien op www.pletterij.nl.

Later in 2019 sprak stedenbouwkundige Wouter Veldhuis de Lieven de Keylezing uit, waarin de Nieuwe Groenmarkt centraal staat, na te lezen op www.trancity.nl; daar zijn ook de blogs van Lenneke Overmaat en Simon Franke te lezen over respectievelijk het alledaagse leven rondom het plein en de voortgang van de discussie.

WAT IS NODIG?

Dat de gemeente in overleg gaat met instellingen, ondernemers en bewoners om juist de doelgroepen van de instellingen een plek te geven in de vernieuwde openbare ruimte. Om met de instellingen een verbinding te maken tussen wat er binnen gebeurt en wat er buiten kan. Om de oase van rust een groener karakter te geven en de verblijfskwaliteit voor iedere gebruiker van de binnenstad te verhogen. Om bewoners en organisaties mede verantwoordelijk te maken voor onderhoud en beheer en veiligheid op het plein.

Het is een unieke kans voor Haarlem om te laten zien dat we nog steeds een diverse stad zijn, waar juist ook in het centrum plek is voor zwakkere groepen in de samenleving, waar zichtbaar is dat de stad een verantwoordelijkheid neemt voor die groepen en die niet opoffert aan het faciliteren van toeristen en winkelend publiek. Zoals het coalitieakkoord van het huidige gemeentebestuur duidelijk zegt: 'We gaan voor een stad waar meer mensen gelijke kansen hebben, waarin iedereen kan meedoen, waar we solidair zijn met elkaar en we elkaar gelijkwaardig behandelen. Een ongedeelde stad.'

Het samenbrengen van bewoners, instellingen en bezoekers en daar een ruimtelijke vertaling voor vinden in de inrichting van het plein kan een voorbeeldfunctie hebben in ons land. Zo'n doelstelling schuurt en wringt natuurlijk. Maar willen we nu echt een aangeharkte stad waar alles wat schuurt en wringt zover mogelijk naar buiten wordt geduwd? Laten we blij zijn dat organisaties als Stem in de stad, Binnensteeds, de Groenmarktkerk en Antonius Gemeenschap niet alleen hulp bieden, maar ook de verbinding leggen tussen de mensen waar zij voor zorgen en de rest van de samenleving en dat ze die verbinding zichtbaar maken in de stad. Koester en versterk dat.

KERNWAARDEN

De doelstellingen voor de toekomst zijn te vertalen in een paar kernwaarden voor het gebied, zoals die ook naar voren kwamen in bijeenkomsten zoals het debat in De Pletterij van 7 mei 2019 en het overleg tussen direct bij de Nieuwe Groenmarkt betrokkenen, zoals instellingen en bewoners.

BEWAAR EN VERSTERK:

- Het unieke karakter van deze plek: sociale boulevard en stadsoase. Hier laat Haarlem zien een ongedeelde en inclusieve stad te zijn waarin niet elke plek in het centrum een horeca- of winkelfunctie vervult. Koester de diversiteit van de Haarlemse gemeenschap en de rust die deze plek uitstraalt.

- De kerk en omliggende gebouwen in hun functie voor maatschappelijk en cultureel gebruik. Koester (de geschiedenis van) deze eeuwenoude plek voor bezinning in onze 24/7 samenleving.

- Het plein als publieke ruimte. Zorg voor een herinrichting die gebruik en participatie van bewoners, bezoekers en gebruikers mogelijk maakt en die de verbondenheid van de maatschappelijke instellingen en hun doelgroepen met de stad zichtbaar maakt. Koester ontmoeting en uitwisseling tussen bevolkingsgroepen.

HOE EN WAARMEE JE DAT DOET?

Door de stad erbij te betrekken, door gebruik te maken van de creativiteit van organisaties en bewoners rond het plein. Ook nu al ligt er een vracht aan ideeën: van de kerk als 'huis' voor meerdere Haarlemse culturele instellingen en als podium voor (amateur)koren en orkesten tot vergroening van het plein met een buurtboomgaard. Van inklapbaar straatmeubilair tot klimaatbestendig plein. En vooral een plein dat is ingericht om ontmoeting mogelijk te maken van zeer verschillende groepen in de Haarlemse samenleving. Ideeën die in te wisselen zijn voor betere oplossingen en die net zoals een kerkenvisie of fietsenactieplan ter discussie kunnen staan; inzet zijn in een proces met onverwachte initiatieven en met onbekende afloop.

Op zoek naar een betekenisvolle inrichting van de publieke ruimte die mee kan bewegen met veranderingen in het gebruik. Niet via de weg van de inspraak, maar in nieuwe gemeenschappen. Dus geef als stad de ruimte aan de omwonenden en de gemeenschappen rond de Nieuwe Groenmarkt om hier te experimenteren met initiatieven en activiteiten. Ontwikkel letterlijk ruimte voor een proeftuin middenin de stad! Mooier kan je het niet krijgen. Misschien vinden we daarmee een antwoord op de vraag:
Wat voor stad wil Haarlem zijn en voor wie?

OPROEP!

Dit verhaal over de Nieuwe Groenmarkt wordt gedragen door een diverse groep van betrokkenen bij deze plek, van bewoners tot ondernemers, van Groenmarktkerk tot Stem in de Stad, van Wijkraad tot geïnteresseerde Haarlemmers.

Medio 2020 zullen zij niet allemaal hetzelfde beeld hebben over de toekomst van plein en gebouwen, maar wat hen verbindt is de oproep aan gemeente, parochiebestuur en in feite aan alle Haarlemmers:

Bewaar, versterk en ontwikkel het unieke karakter van deze plek van betekenis in de stad en doe dat samen mét de stad, met bewoners, organisaties, ondernemers en bezoekers!

Colofon

De initiatiefnemers van deze oproep zijn te bereiken via Bernadette Meertens (bernadette.meertens@xs4all.nl)

Deze publicatie van oktober 2020 is digitaal te downloaden op www.trancity.nl en op www.groenmarktkerk.nl.

Tekst: Simon Franke / Trancity
Vorm: Gummisko.nl
Opmaak: Heidi Bodaar
Fotografie: Met dank aan het Noord-Hollands Archief